

Hagaparkens

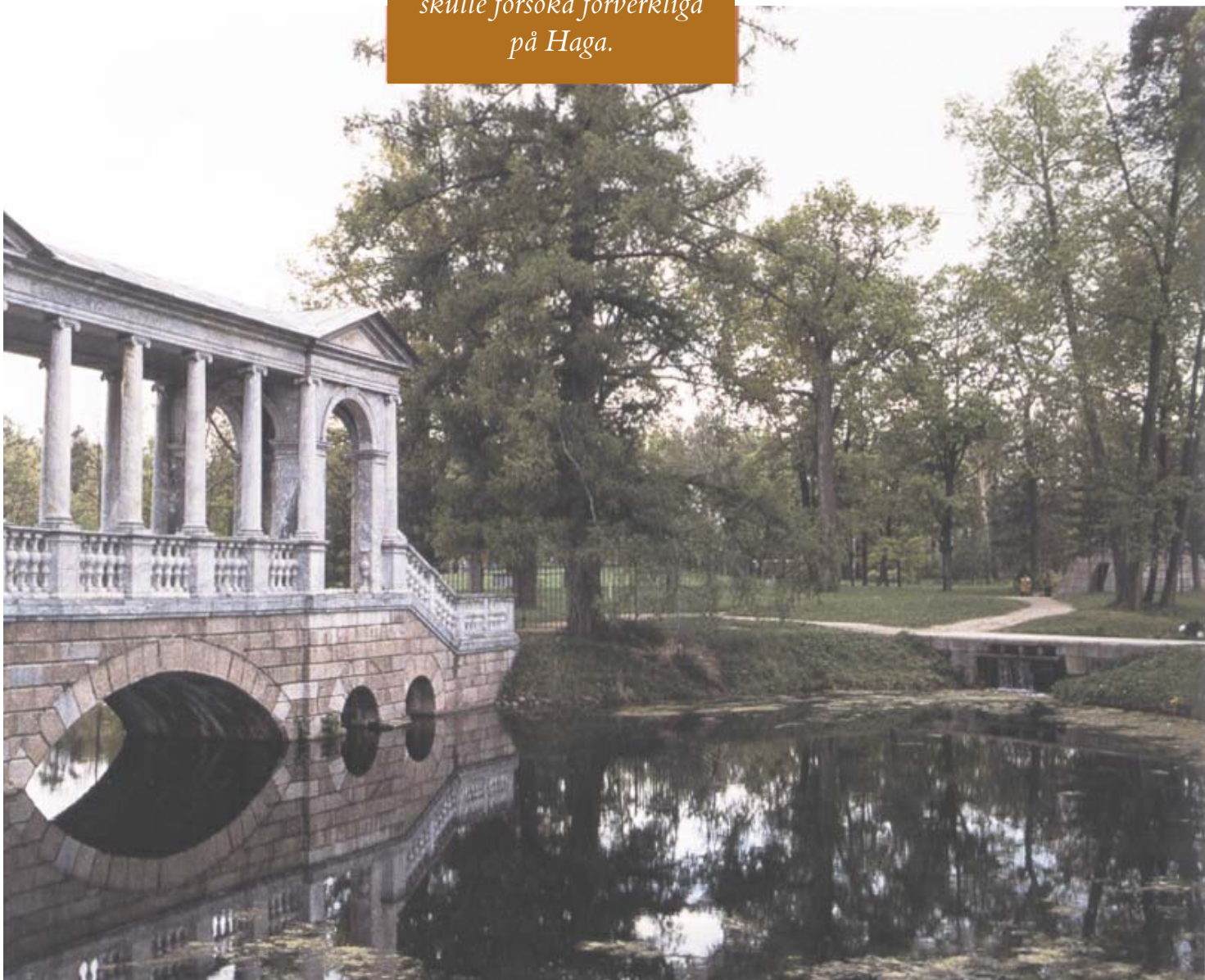
Tidigt på morgonen den 5 juni 1777 ankrar Gustav III:s galär Seraphimerorden vid Kronstadt, fästningsön vid floden Nevas mynning i Finska viken. I sin dagbok skriver kungen hur han i soluppgången ser en skog av fartygsmaster vid inloppet till S:t Petersburg och även palatsen Strelna och Peterhof längs vikens södra kust, som sammantaget «skapade det vackraste blickfång som tänkas kan».

Greven av Gotland, som Gustav III

Gustav III besökte sin kusin, den ryska kejsarinnan Katarina II, sommaren 1777. Med sig hem i bagaget hade han idén om det storslagna palatset i omgivande landskaps-park – en idé han senare skulle försöka förverkliga på Haga.

kallade sig under besöket hos sin kusin Katarina II, hade äntligen kommit fram till den ryska huvudstaden. Officiellt anlagd 1703 av Peter den store, byggdes staden på tidigare svensk grund kring staden Nyen och dess skans, med hjälp av svenska ingenjörer och krigsfångar.

Den svenske kungen måste under sitt månadslånga sommarbesök ha kunnat ta intryck av såväl S:t Petersburgs parker Sommarträdgården och

ryska rötter

Smolnyinstitutet som tsarernas officiella palats Peterhof, Strelna, Tsarskoje Selo samt Gatchina. Sedan åkte han hem till Stockholm och lät under flera år forma Hagaparken och påbörja ett tillhörande monumentalt stenslott.

När vi en vinterdag år 2001 besöker Tsarskoje Selo och Rastrellis palats med den engelska parken, kinesiska byn och turkiska paviljongen ligger snöyran vågrät i luften.

Här ringer minnets klockor från den Kinesiska pagoden i vår barndoms Hagapark med skidåkning nedför Pelousen och väntande medhavd varm choklad och apelsiner framför de randiga Koppartälten, som utgjorde den mest naturliga och fantasifulla fond till vinterns verksamheter.

Vågar vi rent av påstå att denna barndomens paradiska park och Sveriges mest kända engelska parkanläggning sannolikt vuxit fram under påverkan av Gustav III:s ryska resa 1777?

Samma år som Gustav III besökte Ryssland övertog han dispositionsrätten över Drottningholm. Han ärvde då Hedvig Eleonoras formella lustträdgård framför slottet, planerad och påbörjad av Nicodemus Tessin d.ä.

Arkitekten Tessin från Stralsund bjöds in till Sverige av Magnus Gabriel de la Gardie och tog med sig det barocka idealet och dåtida kontinentala mode till Sverige i mitten av 1600-talet. Sonen Nicodemus Tessin d.y. fortsatte arbetet.

När Gustav III vid 31 års ålder övertog Drottningholm, påbörjade han ge-

T.v. Monumentet Marmorbron avrundar den stora dammen i Katarinas park, där även en pyramid skymtar i bakgrunden.

T.h. En pergola hör till parkutrustningen intill dammen framför Kinesiska palatset i Oranienbaum och är alltjämt ett populärt promenadstråk.

nast planeringen av en engelsk park norr om den formella lustträdgården tillsammans med Carl Fredrik Adelcrantz. «Vid planeringen av den nya parken i Drottningholm spelade Tsarskoje Selo en viss roll», skriver Catarina Nolin i Fastighetsverkets guidebok Drottningholms slottspark och fortsätter: «Kungen hade av Katarina II erhållit en plan över den ryska parken vilken hade blivit föremål för hans intensiva studium.» Kungen hade också

hunnit med besök i Gatchina, med engelsk park, och Peterhof, med formell park, därtill på samma dag!

Från Kronstadt där Gustav III ankrade, kunde han även ha sett Oranienbaum, furst Menshikovs strategiskt placerade sommarpalats rakt söder om fästningsön. Furst Menshikov var Peters högra hand och den nya huvudstadens generalguvernör, med ett lika stort intresse för att anlägga trädgårdar som sin herre. Oranienbaum byggdes

1711–14 i förlängningen av vägen till Peterhof.

Katarina II övertog rodret i Ryssland genom en palatskuppl 1762. Hon var född i Tyskland och kusin till Gustav III genom Gustavs far Adolf Fredrik som var bror till Katarinas mor, Johanna Elisabeth av Anhalt-Zerbst.

Katarina ärvde sin företrädare kejsarinnan Elisabeths intresse för arkitektur och parker. Elisabeth lät uppföra byggnader som Vinterpalatset, Smolnykatedralen och Tsarskoje Selo, ritade av Bartolomei Rastrelli. Katarina fortsatte i den andan med handelshuset Gastini Dvor och Konstakademien av Vallin de la Mothe, Pavlovskpalatset av skotten Charles Cameron samt Eremitagets teater och Smolnyinstitutet av Giacomo Quarenghi.

Såväl Konstakademien som Smolnyinstitutet besöktes av Gustav III vid hans månadslånga vistelse 1777. Smolnyinstitutet var ett internat för adelsfröknar, vilka underhöll Gustav III med teater. Han donerade sedermera sitt porträtt målat av Alexander Roslin till institutet.

Till Ryssland anlände den engelska parken med bröderna Sparrow, vilka 1769 fick G.A. Potemkins uppdrag att anlägga en landskapspark vid Gatchina, en av Katarina donerad egendom 45 kilometer söder om staden och cirka två mil från Tsarskoje Selo.

Katarina med hov fattade tycke för den nya naturliga parken och lät 1771 bjuda in trädgårdsmästaren John Busch från England, sedermera verksam i Ryssland fram till 1789. Han föddes i Tyskland och flyttade med tiden till England via arbeten i Holland. Vid sin ankomst till Ryssland påbörjade han

Överst t.v. Kinesiska palatset i Oranienbaum hör till rariteterna bland de ryska palatsen, ännu intakt från tiden 1762–68 då Antonio Rinaldi byggde det med barock utsida och insida i rokokko.

Under t.v. Oranienbaums meanderande flod är skapad i olika omgångar för att ingå i den engelska parken som Katarina avsåg anlägga här.

T.h. Arbetet på Gustav III:s palats vid Haga avbröts efter kungens död 1792. Bara källarvåningen hann uppföras och står ännu kvar som ruin.

parkarbeten vid Oranienbaum där Katarina II lät uppföra ett kinesiskt palats 1762–68 av arkitekten Antonio Rinaldi. John Busch fick samma år förflyttning till Tsarskoje Selo för att påbörja anläggningen av en engelsk park där tillsammans med B. Njejelovim. Han uppförde även ett orangeri där man drev fram exotiska växter.

Busch bildade tillsammans med trädgårdsmästaren James Meader, inbjuden av Katarina 1782, ett handelsbolag för import av engelska växt- och trädgårdsprodukter. Meader hade tre år tidigare i London publicerat boken *The Planter's Guide – or pleasure-gardener's companion*.

Kanske Fredrik Magnus Piper läst detta verk då han 1781 fick uppdraget av Gustav III att omvandla området kring Haga till en storslagen engelsk park. Den skulle förena nytta med nöje, och uppfylla drömmen om ett allkonstverk. Arbetet var inte gjort i en handvändning, där daglönare, soldater och ryska krigsfångar städslades för uppgiften att gräva, spränga och fylla ut för gångvägar, kanaler, pelouser och utsiktspunkter. År 1785 utvidgade Gustav III Haga genom att köpa till Brahelund med tillhörande mark, det vill säga området där Paviljongen nu ligger. Påföljande år lade han grundstenen till en monumental slottsbyggnad i nyklassicistisk stil efter ritningar av Olof Tempelman. Jean Louis Desprez fick överta arbetet med slottet, vars

tänkta arkitektur i dag kan studeras i form av en modell av samma slag som ryssarna använde för sina stora byggnadsverk i S:t Petersburg.

Gustav lät Piper hållas med anläggningen av landskapsparken runt Haga, men arkitekten fick endast se ett av sina byggnadsförslag uppförda. Det var den Turkiska kiosken som byggdes 1786 på Gamla Hagas område, till vilken en lövgång lär ha gått från den kungliga bostaden. I kiosken ska kungen ha suttit med sin militärstab och planerat kriget mot Ryssland 1788–90.

Att kriget gick mindre bra för Sverige hindrade inte att den svenske greven och fältherren Kurt von Stedingk hade framgång, dels på fältet, dels hos Katarina II som Sveriges ambassadör vid det ryska hovet.

I S:t Petersburg lärde von Stedingk känna arkitekten Giacomo Quarenghi och när han senare ville bygga en herrgård vid Elghammar i Sörmland lät han uppdraget gå till Quarenghi, vars ritningar tolkades av Fredrik Blom. Elghammar uppfördes under nästa krig med Ryssland 1808–09, och stod med sin petersburgska stil klart år 1820.

Kurt von Stedingk kunde realisera vad Gustav III drömt om men aldrig sade högt – att bygga ett ryskt palats i en framstående landskapspark, att bygga bort sin stämpel som 'kusinen från landet'. ■

*Christina Fagerström;
Frilansjournalist*

